

## **Welke gevolgen heeft de transitie voor jeugdinternaten?**

Moeten we doorgaan met kinderen opnemen in internaten?

En kunnen we dat betaalbaar houden?

Een betoog over de toekomst van residentiële jeugdzorg naar aanleiding van een inleiding tijdens een bijeenkomst van BJ Brabant op 21 november 2012

Bij de transitie van de jeugdzorg rijst de vraag of we in de toekomst kinderen nog wel in een internaat moeten plaatsen. Is dat nog wel van deze tijd? Moeten we deze problemen niet in en rondom de gezinnen aanpakken en daar de oplossing zoeken? En als het dan echt niet anders kan, desnoods pleegouders zoeken, een ander gezin om in op te groeien. Maar liever niet in een leefgroep op een terrein ergens achter in de bossen. En dat is nog erg duur ook, op die manier zijn we zo door ons zorgbudget heen, dat is wat je in deze tijd veel gemeenten hoort denken. We zijn het er toch met elkaar over eens dat we in het verleden teveel de problemen van mensen afgenomen hebben en overgeheveld naar specialisten? De mensen moeten hun lot toch in eigen hand nemen en de overheid moet ze daarbij steunen en hun problemen niet overnemen? Met andere woorden: Willen we voor deze vorm van zorg nog wel de verantwoordelijkheid nemen?

Waarom worden kinderen in een internaat geplaatst, uit wat voor gezinnen komen ze, hoe lang moeten ze er blijven en welk perspectief is er dat ze ooit weer terug naar huis kunnen? Het gaat hier om kinderen vanaf een jaar of 14. Ik las in een interview met medewerkers: 'Als ze binnenkomen zijn ze bijna allemaal boos'. Waarom zijn ze eigenlijk boos? Voelen ze zich in de steek gelaten? Het zijn vaak kinderen, waar helaas al van alles mee geprobeerd is, waar andere behandelaars geen raad meer mee weten, en dan wordt er uiteindelijk voor deze oplossing gekozen.

Boze kinderen dus, of apathisch platgeslagen. Soms zijn er geen ouders meer, soms zijn ze alleen, nadat ze vanuit een ver land hiernaartoe geadopteerd zijn en de adoptie mislukt is. Het is gewoon een kwestie van fatsoen of ook wel de ondergrens van de beschaving dat we deze kinderen hier opvangen, dan hebben we het niet eens over behandelen, zei een medewerker. Maar dat moet natuurlijk wel, voegde hij eraan toe, want onze kinderen hebben vaak veel te vroeg een last op zich genomen dat uit zich in gedragsproblemen.

Dan zijn er natuurlijk de ouders die we met een eufemistische term 'overbelast' noemen, want we willen ze nu ook weer niet al te gemakkelijk de schuld geven. En misschien terecht want ze zitten in de gevangenis, zijn tot tbs veroordeeld, zijn verslaafd en handelingsonbekwaam, kampen zelf met ernstige psychiatrische problemen, hebben zichzelf niet in de hand, mishandelen elkaar en hun kinderen, wonen en leven in armoede en kunnen nergens anders meer aandacht voor opbrengen. Uit de psychiatrie weten we, als we hun kinderen niet opvangen, zien we ze later op straat terug. Als we toelaten dat die kinderen verkocht worden aan de meest biedende kerk we terug naar de tijd van Charles Dickens. Het is dichterbij dan we denken.

Het effect van dit soort situaties op het gedrag van kinderen is volgens de geïnterviewde directeur van het instituut drieledig:

- a. Kinderen die maatschappelijk afhaken en bijvoorbeeld niet meer school gaan
- b. Kinderen die onbeschermd opgroeien en bijvoorbeeld slachtoffer worden van lover boys worden.
- c. Jongeren die overlast veroorzaken of in de criminaliteit terechtkomen'.

Daarmee kom ik op mijn tweede vraag: Wat kunnen medewerkers het beste doen als ze zo'n kind eenmaal in huis hebben? We hebben gezien dat het vaak gaat om boze of juist in zichzelf gekeerde kinderen, die al veel hebben meegemaakt, die op voorhand geen vertrouwen hebben in volwassenen en hulpverlening liever ontwijken.

Op de eerste plaats kan een residentiële instelling van meet af aan zorgen voor veiligheid en duidelijkheid. Dat dit essentieel is voor de kinderen wordt bevestigd door een jongere, die in hetzelfde interview aan het woord is. Hij zegt 'Duidelijkheid, dat is moeilijk voor me, duidelijkheid. Altijd geweest'.

Wat meteen tegelijkertijd moet gebeuren is contact opnemen met de ouders en kijken wat er in het gezin aan de hand is en vooral hoe het gezin kan bijdragen aan de oplossing van het probleem. Dat geldt natuurlijk alleen voor kinderen die tenminste nog een vader of een moeder hebben. Voor ongeveer de helft van de opgenomen kinderen is er nog perspectief op terugkeer naar huis. Vroeger zeiden we in de jeugdzorg dat we de ouders gingen *betrekken* bij de behandeling van het kind. We waren bijvoorbeeld bereid om die ouders vriendelijk bij te praten over wat wij met zo'n kind aan het doen waren en hoe goed onze bedoelingen daarbij waren. Nu zou ik dat woord 'betrekken bij' eigenlijk liever niet meer gebruiken. Het moet veel verder gaan dan dat. Welk signaal geeft een kind dat zo in de problemen komt eigenlijk indirect af aan zijn ouders?

De ouders hebben niet altijd de schuld maar zijn altijd wel een belangrijk deel van de oplossing. Een ervaren gezinsvoogd zei tegen me: 'Je kunt een kind wel uit huis plaatsen, maar het huis niet uit het kind'. Dat huis blijft dus in zijn systeem gewoon een dagelijkse realiteit. BJ Brabant schrijft dat ze vanaf de eerste dag de begeleiding van het gezin oppakken en dat elke leefgroep over zo'n gezinsbegeleider beschikt. We gaan de goede kant op, denk ik dan.

Dan zijn er natuurlijk kinderen, die niet meer terug naar huis kunnen, het is vaak zelfs de helft van de populatie. Die moeten eigenlijk vanuit een veilige situatie opnieuw beginnen met het terugveroveren van hun toekomst. Voor een minderheid van deze kinderen is het mogelijk om een zelfstandig bestaan op te bouwen buiten de poorten van het internaat. Dat kan alleen maar met veel steun, juist op zaken die buiten de poort liggen, zoals werk vinden, andere ervaringen opdoen, wonen, een sociaal netwerk opbouwen etc. Een groot deel van deze kinderen kan niet zelfstandig gaan wonen, maar moet verder behandeld worden, bijvoorbeeld in de psychiatrie of ondergebracht in een vorm van beschermd wonen. In veel gevallen zal hun directe omgeving of de maatschappij levenslang enige vorm van begeleiding of bescherming moeten blijven geven. Dat is een realiteit die we niet via een transitie van de jeugdzorg kunnen weg definiëren.

Ook voor die kinderen die nooit meer bij hun ouders kunnen gaan wonen, is toestemming van de vader of moeder op afstand vaak nog essentieel. Of misschien zit die toestemming er niet in en moeten deze ouders eindelijk eens ophouden met het leven van kind frustreren vanuit hun eigen onmacht. Ook die ouders kunnen nog doorslaggevend zijn voor de oplossing, ook al is het misschien beter dat ze op een afstandje blijven. In mijn ogen is de belangrijkste uitdaging voor de jeugdzorg dat we niet alleen kindgericht, maar per definitie altijd gezinsgericht en omgevingsgericht gaan werken. Dat we niet alleen maar vanuit een soort van medische diagnose zelf behandeldoelen gaan opstellen, maar dat we aan ouders en andere belanghebbenden gaan vragen wat er aan de hand is en hoe we samen aan een oplossing kunnen werken.

Wat moet je dus doen met deze kinderen vanaf dag één dat ze binnenkomen? Het eerste is veiligheid, rust en structuur. Het tweede is het contact met de ouders en met de

buitenwereld herstellen, de verantwoordelijkheid daar neerleggen waar die hoort en meteen beginnen met de voorbereidingen voor welke toekomst dan ook. Op die manier proberen om de vonk over te brengen op het interne motortje van het kind en dat van zijn omgeving. We zijn in de jeugdzorg te lang de hulpmotor geweest, die altijd aan stond. We moeten terugschakelen naar de functie van startmotor en versterker, zoals op een elektrische fiets. Je kunt ook zeggen dat we hulpmotor moeten vervangen door een vliegwiel.

De school op het terrein, waar kinderen vanaf dag één de draad weer min of meer kunnen oppakken, die school zorgt ervoor dat kinderen zelf verantwoordelijkheid kunnen nemen, maatschappelijk blijven functioneren en de blik op hun toekomst gericht houden. Ik lees op de website van BJ Brabant over het nieuwe dagprogramma het volgende. Ik citeer: "Iedere ochtend gaan 4 docenten ieder naar een leefgroep voor de overdracht. Wat ze daar te horen krijgen (hoe was de nacht; is er iets gebeurd met een kind?), communiceren ze meteen daarna in de teambespreking op school. Daar is ook een medewerker van het agrarisch zorgbedrijf en het cultureel werk bij aanwezig." Fantastisch in alle simpelheid, zo moet het dus, gewoon één lijn proberen te trekken, zodat de jongere weet waar hij aan toe is.

In dat verband zijn ook de 25 agrarische zorgbedrijven belangrijk, die met BJ Brabant verbonden zijn en daarnaast de ervaringsplekken in het buitenland. Dat is een noodzakelijke aanvulling op de traditionele leefgroepen. Want me mogen niet vergeten dat het plaatsen in een leefgroep voor kwetsbare kinderen grote risico's met zich mee kan brengen. En dat het ook regelmatig helemaal fout gaat. Daarom is het essentieel dat residentiële zorg creatief en flexibel is, zorg en bescherming op maat van het individuele kind.

Ik kom terug op mijn beginvraag: moeten we doorgaan met kinderen opnemen in internaten? En kunnen we dat betaalbaar houden? Mijn antwoord is: Ja, onder voorwaarden

Niet de voorwaarde dat alles al geprobeerd en mislukt is en ze uiteindelijk alleen nog maar bij BJ Brabant terecht kunnen. Dat lijkt me geen goede strategie en het is bovendien een hele kostbare. Kies, als het dan toch moet meteen voor een afdoende oplossing, liefst kort en krachtig, maar als het moet levenslange enige aandacht.

**Ja**, kinderen opnemen op voorwaarde dat de residentie betrokken raakt bij de situatie van het gezin. Dus andersom: niet de ouders betrekken bij de behandeling van het internaat maar het internaat betrekken bij de behandeling van de ouders en kinderen, het zwaartepunt verschuift dan van het internaat naar het gezin en de buurt.

**Ja** kinderen opnemen die niet meer thuis terecht kunnen, teveel beschadigd zijn om in een ander gezin onder te brengen en die we toch niet onbeschermd willen laten en tegen wie we onszelf wellicht ook moeten beschermen. Een kwestie van beschaving en het vermijden van de kosten van maatschappelijke ontsporing.

**Ja**, kinderen opnemen op voorwaarde dat zo'n internaat dan ook echt het vertrouwen kan herstellen en de basis voor een nieuwe toekomst kan leggen. De beste manier om erachter te komen of dat lukt is het gewoon vragen aan de kinderen en de ouders. Uit wetenschappelijke onderzoek is gebleken dat die het in meer dan 90% bij het rechte eind hebben, als ze hun vertrouwen uitspreken in de hulpverlener en diens aanpak.

Het is eigenlijk jammer dat instellingen als BJB niet mede verantwoordelijk worden gemaakt voor de afweging en de beslissing om kinderen uithuis te plaatsen. Ze krijgen nu de kinderen als het ware aangeleverd, zoals een hospitaal zijn patiënten per ziekenwagen krijgt aangevoerd. Anderen nemen de beslissing om uithuis te plaatsen en hier moet men er dan maar het beste van zien te maken. Ik hoor al meer dan 25 jaar bij overheden het wantrouwen dat dit soort instellingen erop uit zouden zijn om zoveel mogelijk kinderen op te nemen en dat je daarom de beslissing zou moeten overlaten aan onafhankelijke deskundigen in de eerste lijn. Zelf geloof ik niet in de heilzame werking van de zogenaamde onafhankelijke oordeelsvorming. Te vaak eindigt dat met het doorschuiven van problemen, waar men in de eerste lijn niet direct raad mee weet. Ik zou als overheid eerder geneigd zijn om te vertrouwen op het professionele oordeel van samenwerkende betrokken professionals. Waarom zou dat in de gezondheidszorg wel kunnen en in de jeugdzorg niet? Waarom moeten we hier terugvallen op het principe van de waterscheiding tussen de eerste en de tweede lijn? Ik ben er meer voor om de deskundigheid van instellingen als BJB naar voren te halen naar de plekken waar kinderen vandaan komen, zodat daar de begeleiding kan worden verbeterd. Als je een instelling als BJ Brabant erbij haalt krijg je misschien te horen: 'dit kind kun je beter thuis laten, want wij hebben er nog 100 die veel hoger op de lijst staan'. Ik noem dat 'de terugduwfunctie'. Die zou ook ingezet moeten worden voor instellingen die kinderen te vaak hiernaartoe doorsturen. Die moeten een verplicht bezoek krijgen van een visitatiecommissie met BJ Brabant deskundigen met de boodschap: hou op met doorschuiven!

De residentiële instellingen gaan het bij deze transitie ongetwijfeld moeilijk krijgen. Als het lukt om meer generalisten in te zetten die direct met de problemen aan de slag kunnen. Als het lukt om integrale zorg rondom kinderen en ouders heen te realiseren, zullen er de komende vijf jaar veel internaatsbedden en zelfs hele instituten verdwijnen. Toch geloof ik dat we residentiële instellingen ook na de transitie nodig zullen blijven houden, sterker nog, ik denk dat juist internaten als deze, op enige afstand van de bebouwde kom, met een school op het terrein, een onmisbare functie zullen houden. Als het gaat om de effecten van de transitie zullen naar mijn inschatting eerder de wat lichtere bedden verdwijnen omdat consequente ambulante zorg in de buurt hiervoor in veel gevallen een goed alternatief is. De internaatszorg zoals we die nu al meer dan 60 jaar kennen zal na de transitie fundamenteel veranderd zijn in trajectzorg: dat betekent een tijdelijk bed, in het kader van een gezinsplan of een toekomstplan. Veel internaten hebben stappen vooruit gezet heeft door het bed, school en de vrije tijd in één plan te bundelen te zetten en de buitenwereld hierbij meer naar binnen te halen. Wat mij betreft zijn we er daarmee nog lang niet. De volgende uitdaging is om niet alleen te buitenwereld naar binnen te halen, maar om zelf als residentiële instelling de fundamentele stap naar buiten te zetten en daar verbindingen aan te gaan met lokaal werkende instellingen. Daarmee kunnen ze het goede voorbeeld te geven aan de kinderen die in het internaat verblijven. Daarbij zouden ze bijvoorbeeld nog veel meer de mogelijkheden van de sociale media kunnen inzetten.

Ik zou dus tegen zowel het internaat als de kinderen willen zeggen: 'Durf op tijd uit je beschermde omgeving te stappen, het is eng maar het verleggen van je eigen grenzen loont.'